

Köylü Kadının Adı Yok: Türk Edebiyatında Traktör ve Tarımda Kadın İşçiler

Arda Korkmaz*

Pınar Batur**

* Doktora Öğrencisi / PhD
Student

Hacettepe Üniversitesi, Sosyal
Bilimler Enstitüsü, Türk Dili
ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı,
Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı
/ Hacettepe University,
Graduate School of Social
Science, Department of Turkish
Language and Literature,
Modern Turkish Literature
ardakorkmaz@hacettepe.edu.tr
Ankara / TÜRKİYE

** Prof. Dr. / Prof.

Vassar College, Sosyoloji Ana
Bilim Dalı, Çevre Çalışmaları
Fakültesi / Vassar College,
Department of Sociology,
Faculty in Environmental
Studies
pibatur@vassar.edu
New York / ABD

Gönderim / Received:

15 Mart 2024

Kabul / Accepted:

20 Ağustos 2024

Alan Editörü / Field Editor:

Gülsüm Kırbuş

Öz

Ortaya koyduğumuz çalışmamız, tarımın sanayileşmesi sürecinde köy kadınının durumunu incelemek için erken Cumhuriyet Dönemi Türk edebiyatına, özellikle de Talip Apaydın, Aziz Nesin ve Fahri Erdiç'in eserlerine odaklanmaktadır. Bu dönemde Mahmut Makal'ın *Bizim Köy* adlı metni, Türk edebiyatında "Köy Edebiyatı"nın tanımlanması açısından bir eşik olarak görülmektedir. 1940'lı yılların sonu ve 1950'li yılların başında Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasi yörüngesine giren Marshall Planı gibi bazı eğilimlerle birlikte tarımda yöntemlerin değişmesi, tarımda makineleşmenin yaygınlaşması; iktidarın, köyün, köylünün dünya görüşünün ve durumunun değişmesine sebep olmuş, Türk yazar/aydınların dikkatini bu yöne çevirmesini sağlamıştır. Mahmut Makal ile başlayan bu söylem, Samim Kocagöz, Talip Apaydın, Abbas Sayar, Fakir Baykurt, Yaşar Kemal, Orhan Kemal, Kemal Tahir gibi birçok yazar/aydın ile devam etmiştir. Çalışmamız, tarımın sanayileşmesinin bu erken döneminde, traktörlerin kullanılmaya başlandığı dönemde, Türk köy kadınlarına ışık tutarak teknolojinin tanıtılmasına odaklanmaktadır. Bununla birlikte çalışmamız, kadınların ekonomik ve sosyal köy yaşamına katılımına ilişkin toplumsal cinsiyet araştırmalarında süregelen tartışmalara, kadınların üretime katılımına ve kadınların çalışma ücretleri üzerine yoğunlaşmaktadır. Ortaya koyduğumuz bu çalışma, dönemin edebiyatının ve yazarlarının bakış açılarının kırsal kesimin tanık olduğu çalkantılı değişimi ortaya koyduğunu tespit ederken köy kadınlarının, köyün erkek hegemonyasının ve genel ataerkilliğin öznesi olmaya devam ettiği sonucuna varmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Traktör, kadın, tarım, köy, edebiyat.

Peasant Women Have No Name: Tractors in Turkish Literature and Female Workers in Agriculture

Abstract

We are focusing on Turkish early republican period literature, specifically works by Talip Apaydın, Aziz Nesin ve Fahri Erdiç, to examine the status of village women during industrialization of agriculture. During this period, Mahmut Makal's text called *Bizim Köy* [Our Village] is seen as a threshold in terms of defining "Village Literature" within Turkish literature. In the late 1940s and early 1950s, with some trends such as the Marshall Plan in the political orbit of the Republic of Turkey, the change of methods in agriculture, the spread of mechanization in agriculture, the change of power, the village, the worldview of the villagers, the change in the situation of the villagers, attracted the

attention of Turkish writers/intellectuals and caused it to turn in this direction. The discourse that began with Mahmut Makal continued with many writers/intellectuals such as Samim Kocagöz, Talip Apaydın, Abbas Sayar, Fakir Baykurt, Yaşar Kemal, Orhan Kemal, and Kemal Tahir. Our study concentrates on the introduction of technology, spotlighting Turkish village women during this early period of industrialization of agriculture with the introduction of tractors. The ongoing discussions in gender studies, about women's participation in economic and social village life, concentrate on women's participation in production, and wages of women's work. Yet, while the period's literature and the authors' viewpoints display the tumultuous change the countryside was witnessing, village women remained subjects for the village male hegemony and overall patriarchy.

Keywords: Tractor, woman, agriculture, village, literature.

GİRİŞ

Özellikle gelişmekte olan birçok ülkede -ki bu dünyadaki hatırı sayılır sayıda ülkeyi kapsayan bir durumdur- üretilen gıdanın yüzde 60-80'ini kırsal kadın işçiler sağlamaktadır (Organisation for Economic Co-Operation and Development [OECD]). Kadının üretime katılması noktasında yapılan araştırmalardaki güncel verilere bakıldığında yerel tarım veriminden kadınların sorumlu oldukları görülmektedir: Afrika'da yüzde 80, Asya'da yüzde 50-60, Latin Amerika'da yüzde 30-40 oranında kadınlar yerel çiftlik ürünlerini üretmektedir: "Dünya'daki çiftçilerin çoğu kadın ve kadınlar bütün dünyayı besliyorlar" (Shiva, 2016, s. 214). Tarım sektöründeki kadınların üretime katılımları yerel tarım sektörü için önemlidir ama bu sektörde çalışan kadınların sayıları gün geçtikçe azalmaktadır. 1991'de dünya tarım sektöründe çalışan kadın oranı ortalama yüzde 44 iken 2017'de bu oran yüzde 27'ye düşmüştür. Bu oran az gelişmiş ülkelerde, kayıt altına alınmış kadın işçiler için yüzde 70 kadar yüksek olmakla birlikte gelişmiş ülkelerde bu oran yüzde 2'dir fakat kırsal kayıt dışı çalışan kadın işçileri, çiftçileri ve onların çalışma şartlarını göz önüne alırsak bir tahmine göre tarım sektörünün emeğinin yüzde 94'ünü kadınlar oluşturmaktadırlar (Tunç & Demirtaş, 2022, s. 135). Bu durumda, bir kadın işçi, alınının teri ile yalnız kendi ailesini değil birden çok ailenin geçimini sağlamaktadır. Bu bilinçli bir küresel, ulusal ya da yerel politikanın sonucu değildir.

Kadın tarım işçilerinin iş değeri tam olarak anlaşılmamaktadır ve hesaplanmamaktadır çünkü genellikle kadınlar, aile içinde ücretsiz ve kayıt dışı çalışıyor olup, evin dışındaki üretime katıldıkları işlerde yetersiz ya da erkeklerle eşit ücret almayarak emek vermektedirler. Üstelik bu tarım işleri güvenli olmayan, mevsimlik ve yerellikten ötürü kısıtlı işlerdir. Böylelikle kadınların yarattıkları artı değerler ortaya konulan ileriye dönük gelişmelere yansımamaktadır ve bunların parçası olmamaktadır (2022, s. 315). Türkiye İstatistik Kurumunun ortaya koyduğu bulgulara göre Türk kadın tarım işçileri ve kadın çiftçiler ücretsiz çalışmaya daha çok zaman ayırmaktadırlar ve erkeklerden daha az gelirle çalışmaktadırlar.

Duygu Asena'nın *Kadının Adı Yok* (1987) romanı, adı olmayan bir kadın karakter üzerinden hegemonik eril yapıları, kadın üzerinden kurulan tahakkümü ve kadına biçilen sosyal rolleri ve statüleri gündeme getiren kült bir romandır. Roman, kadınların sosyo-ekonomik konumlarını, fizyolojik-yaşamsal süreçlerini, eğitime ulaşım imkânlarını (imkânsızlıklarını), kadınlar üzerinden şekillendirilen eril dili, kent gerçeği bağlamında gözler önüne sermektedir. Adlarından başlayarak "sahnenin dışında bırakılan" kadınların bu öyküsü, çalışmamızın ismi noktasında bir ilham kaynağı olmaktadır.

Meselenin toplumsal cinsiyet ayağına odaklanıldığında Simone de Beauvoir'in "Kadın doğulmaz; kadın olunur." söylemi, "adları olmayan" ya da adlarının ne olduğunun önemi olmadan tüm kadınlara kimi sorumluluklar ve davranış pratikleri yüklendiğini vurgulamaktadır. Kadınlara yüklenen bu pratiklerden biri de hiç kuşkusuz itaat ve kendisine verilenle yetinmektir. Bu yetinme durumuna en büyük başkaldırlardan biri ise tarih kitaplarındaki büyük hareketlerin hiçbirinde kadının adının yer almamasını vurgulayan Virginia Woolf'un *Kendine Ait Bir Oda*'sıdır. Bu metinde Woolf; egemenlik, özerlik ve aitlik kuramlarının içeriğini tartışmaktadır. Burada yazar, kadınların kazandığı paranın eşlerinin inisiyatifinde bulunduğundan yakınmakla birlikte "utanarak" 2 bin poundu bir araya getirmeye çalışan emekçi kadınlardan bahsetmektedir (Woolf, 2022, s. 17). Woolf'un sorduğu şu soru ise çalışmamızın ana eksenini oluşturan emekçi kadınlar noktasında hayli kıymetlidir: Sekiz çocuk yetiştirmiş bir hizmetçinin değeri 160 bin pound kazanmış olan avukattan daha mı düşüktür? (2022, s. 42)

Kadının adının olmayışı meselesi, Judith Butler'da da kendini gösteren bir olgu olarak dikkati çekmektedir. Bu noktada Butler, *Cinsiyet Belası*'nda, Luce Irigaray'a yaptığı bir atıfla toplumsal cinsiyet bağlamında tek bir cinsiyet bulunduğunu (erkek), geriye kalanın ise "öteki"nden ibaret, bir yabancı

olduğunu belirtmektedir (Butler, 2019, s. 46). Butler, meseleyi ekonomik zemine taşıdığına ise bu kez Michel Foucault'dan alıntı yaparak cinsiyeti oluşturanın ekonomik dayatmalar olduğunu söylemektedir (2019, s. 78). Adı olmayan kadına bir ad vermek, kadını tarih sahnesine çıkarmak mıdır yoksa tam tersi midir? Butler'ın bir diğer çalışması *Bela Bedenler*'e göre kadına bir ad vermek, bunun tam tersi sonuç doğuracaktır çünkü ad vermek, bir sınır çizmek, norm dayatmak ve "kızlaştırmak" için yöntemdir (Berktaş, 2014, s. 126).

Kadın ve kadına dair sorunların gündeme getirilmesi bağlamında Türk yazınına odaklanıldığında ilk Türk kadın romancısı olarak kabul edilen Fatma Aliye Hanım'ın görüşleri, bu noktada dikkati çekmektedir. Fatma Aliye Hanım'ın romanlarının art zemininde bir anlaşılma ve kabullenilme arzusunun yattığını belirten Canan Olpak Koç, Fatma Aliye Hanım'ın romanlarının kadın karakterlerinin yok sayılan, değersizleştirilen ve bunların kümülatif sonucu olarak davranış pratiklerini yitiren kadınlar olduğu kanaatinde (Koç, 2020, s. 247). Fatma Aliye Hanım'ın kadın karakterlerinin yaşadığı sorunları Berna Moran'dan hareketle ortaya koyan Koç, bu bağlamda karı-koca ilişkilerini ve bu ilişkilerde kadınların sadakatine karşın hor görülmelemlerini, kendi isteklerini geri planda bırakmalarını gözler önüne sermektedir (2020, s. 247-248). Koç'un bu dikkati, çalışmamızın ana eksenini oluşturan metinlerin kadın karakterlerini tanımlaması bağlamında kıymetlidir. Varoluşsal problemler yaşayan Fatma Aliye Hanım kadınları, kendi seçimlerini yapabilmeye bilincinden uzak görünmektedirler. Bununla birlikte Fatma Aliye Hanım'ın kadınları; babalarının, nişanlılarının ya da eşlerinin dayattığı sınırlamaların dışına çıkmak için mücadele etmektedirler (2020, s. 260).

Fatmagül Berktaş, *Tarihin Cinsiyeti*'nde tarih yazımında ve yazılan tarihte kadının yerini ve "adını" sorgularken pozitif tarihçiliğin köleleri, köylüleri ve kadınları yok saydığını belirtmektedir (Berktaş, 2015, s. 18). Çalışmamızın ana eksenini oluşturan öznelerin hem köylüler hem de kadınlar olduğu dikkate alındığında Fatmagül Berktaş'ın çizmiş olduğu tarih imgesinde kadının adı yoktur. Berktaş'ın tarihinin cinsiyetine bakıldığında ekme kavgası veren emekçi kadınlar bir nebze de olsa "sorun teşkil etmezlerken" topluma katılmak istediklerinde "canavar" olarak ilan edilmektedirler (2015, s. 21). Berktaş'ın belirlediği tarihin cinsiyeti içerisinde Kapitalizmin, yarattığı yabancılaşma ile kadınları tahakküm altına aldığı belirtmesi (2015, s. 57), ABD'nin Marshall Planı ile kendi hegemonyasını dikte ettirmesi boyutunda düşünülebileceği gibi eril hegemonyanın kadınları sistemin dışında bırakmak için bir araç olarak tarımda makineleşmeyi kullandığı da düşünülebilir.

Türkiye'de 1950-1960 yılları arasında devlet planları, kalkınma tasarımları kırsal kadın işçilerin tarıma katkısını ve getirdikleri verimlilikleri ihtiva etmektedir fakat bu yaklaşımlar, kadına yönelik yapıcı destekleme politikasını ve ekonomik koruma mekanizmalarını göz ardı etmektedirler. Teknolojinin tarım üzerindeki etkisini tartışırken bu yaklaşımların, genellikle bu dönemden başlayarak gelişmeleri değerlendirdiğini ve takip ettiğini görmekteyiz (Narlı, 2002; Genç, 2022; Günaydın & Uğuzman, 2012). Bu değerlendirmeler, genellikle o dönemde yaşanan zorluklara ve İkinci Dünya savaşının getirdiği şartlara duyarsız kalmadan köy dünyasını bir "küçük dünya" olarak ayrıcalıklı bir şekilde değerlendirmişlerdir. Bu değerlendirmeler kıymetli olmakla birlikte bir noktayı ele almamaktadır: Şehir ve köy arasındaki farklılık, cumhuriyetin kurulduğu günden metinlerin yer aldığı döneme kadar artmakta, savaş esnasında, köylülerin şehirdeki fabrikalardaki üretime katılmalarıyla bu ayırım pekişmekte ve savaş sonrası bu ekonomik büyüme döneminde daha da kendini göstermektedir. Gülçin Tuğba Nurdan, makalesinde buna eril hegemonyanın kendini sürdürme arzusu olarak bakarken (2020) Karabulut ve Yücekaya (2020) da ona katılmaktadırlar. Halbuki traktör, yalnızca bir hegemonya devam ettirme unsuru olarak köyde yer alan bir aygıt değil, aynı zamanda eril hegemonyanın şehirleşme arzusunu gösteren bir olgudur. Bu dönemde, şehirlerin ayrıcalığı büyürken özellikle kırsal alanda büyük tarım ve endüstri değişiklikleri, traktörün köye ulaşması ile başlamıştır. Traktör, Türk köylüsü ve tarım işçilerine tarımı çağdaşlaştırmak ve tarımın verim gücünü arttırmak için bir gerekçe

olarak tanıtılmıştır. Çalışma açımızı Türkiye'nin makineli tarıma geçişindeki süreç olan 1950-1960 yıllarına odaklayarak bu dönemdeki kadın tarım işçilerinin durumuna bakmak ve özellikle traktörün, Türk tarımına ilk girdiği zaman dilimi içinde kırsal erkek-kadın ilişkilerini hem pekiştirerek hem de değiştirerek cinsel ayrışmalı topluma nasıl bir etkisi olduğunu ortaya koymak istiyoruz. Bu kapsam içinde bu yazımız, Türk edebiyatı çerçevesinde üç önemli yazara ve bu dönemi yansıttıkları, özellikle traktörü tartıştıkları eserlere odaklanmaktadır: Talip Apaydın ve *Sarı Traktör*; Aziz Nesin ve *Medeniyetin Yedek Parçası*, Fahri Erdinç ve *Marşal Katırı*. Traktör, Türk köylüsünün verimli bir tarıma geçiş gerekçesi olarak halka tanıtılmıştır fakat bu verimli geçiş, kadın tarım işçisinin köy düzenindeki durumunu da geliştirmesi açısından nasıl bir değişiklik getirmiştir?

Traktör ve Kırsal Reform: Tarımda Yeni Girişimler

Marshall Planı, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'yı ideoloji ve ekonomi noktasında yeniden yapılandırmak amacıyla ABD tarafından hazırlanan ekonomik yardım programının adıdır. Asıl adı "Avrupa Kalkınma Programı" (European Recovery Program) olmakla birlikte ABD Dışişleri Bakanı George Marshall'a ithaf edilerek tüm dünyada "Marshall Planı" adıyla bilinen plan, Avrupa ülkelerinin kendi aralarında iktisadi iş birliğine girişerek birbirlerinin eksiklerini gidermelerine, iş birliğinin yetersiz geldiği durumlarda ise ABD'nin yardım etmesi temel prensibine dayanmaktadır. Plan başlangıçta Batı Avrupa'ya yönelikken ilerleyen süreçte Asya, Afrika ve Latin Amerika ülkelerini de kapsamıştır. Bazı siyasi otoritelere göre yardımlarının çevrenin böylesine genişlemesi, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bu bölgelerdeki az gelişmiş ülkelerin çoğunda yaşanan fakirlik ve sosyal huzursuzluğun bu memleketleri Komünizm propagandasına açık hale getirmesinden kaynaklanmaktadır. Bu konu üzerine bir diğer kapsamlı görüş ise Kapitalizmin en önemli temsilcisi olarak düşünülen ABD'nin bu yardımlarla dünya üzerinde hegemonya kurmaya çalışmasıdır. Ayrıca ABD, savaş sonrası üretim fazlasını bu yolla kârlı bir şekilde tüketmeye yönelmiştir. Bu hamlenin Soğuk Savaş sürecinde ülkeler arasındaki kalkınma olarak gösterilen fakat ekonomik eşitsizliğe dayanan bir sistemin kurulmasında önemli bir atılım olduğu açıktır.

Türkiye'de traktörün tarihçesine bakıldığında ilk traktörün, Adana Belediyesi tarafından 1907 yılında İngiltere'den alındığı bilinmektedir. Türk Tarım Alet ve Makinaları İmalatçıları Birliği (TARMAKBİR) verilerine bakıldığında ise 1914 yılında Türkiye'de sadece dört traktör olduğu ve bu traktörlerden üçünün traktörlerin o dönem için merkezi sayılabilecek olan Adana'da olduğu görülmektedir. 17 Şubat 1923 günü Manisa temsilcisi Kazım Karabekir, Asım ve Fevzi Çakmak Paşalar ile Rus Büyükelçisi Aralof ve Azerbaycan Büyükelçisi İbrahim Abilof'un katılımları ile başlayan İzmir İktisat Kongresi'nde henüz cumhuriyet ilan edilmeden evvel, tarımda makineleşmenin önemine dikkat çekilmiştir. Mustafa Kemal, babasını kaybettikten sonra bir kısım çocukluğunu ve gençliğini çiftlikte geçirdiği için tarımın makineleşmesinin iş gücünü arttırdığını savunmaktadır. Kongrede alınan kararlara bakıldığında ise ziraat alet ve makinelerine yönelik küçük ve büyük imalathanelerin açılması, traktör ve diğer tarım alet ve makinelerine gümrük vergisi uygulanmaması gibi esaslar kabul edilmiştir. Kongre sonrasında alınan kararlarla birlikte 1926'da Resmî Gazete'de yayımlanan kanunla çiftçiler traktör, motorlu pulluk, biçerdöver, kamyon ve sarf edecekleri petrol, benzin, kömür için vergiden muaf tutulmuşlardır. Bu çerçevede 1924 yılında Tarım Bakanlığı tarafından 221 adet traktör ithal edilerek üreticilere dağıtılmıştır. Alınan kararların ve bunların kanun haline getirilmesi ile ortaya çıkan makineleşmenin kurumsallaşabilmesi adına da tarımda kullanılan her türlü alet ve makineleri yurt içinden ve yurt dışından temin etmek, yurt içinde imal etmek, sanayi tesisleri kurmak için 1943 yılında Türkiye Zirai Donatım Kurumu (TZDK) kurulmuştur. Bu kurum, bir yıl sonra, 6 Mart 1924'te kurulan Tarım Bakanlığı nezdinde, tarımsal üretime yönelik iktisadi devlet kuruluşu haline getirilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti hem Paris Konferansı'na katılarak hem de OEEC'nin kurucuları arasında yer alarak en başından beri Marshall Planı sürecinin bir parçası olmuştur. 1947 yılında makine ve

teçhizat alımı için Marshall Planı dahilinde 615 milyon dolar yardım talebinde bulunan Türkiye Cumhuriyeti, 4 Temmuz 1948'de ABD ile "Ekonomik İş Birliği Anlaşması" imzalayarak Marshall Planı kapsamında kredi alacak ülkeler arasına katılmıştır. Yardımların uygulandıkları yerler en çok tarım, madencilik ve yol inşası alanındadır. Bu bütçe, özellikle karayolları yapımında ve demiryolları için ray ve gereçleri, vinçler, vagon, demir inşaat malzemeleri gibi malzemelerin yapımında ve alımında, havaalanları, enerji işleri, kömür üretimi, şeker, tekstil sanayii, çimento, su mahsulleri, av ve sanayiine ait vasıta ve diğer malzemenin satın alınmasında kullanılmıştır. Bu gelişme, Türkiye'nin yardımlarla sağlanan modern tarım aletleri ve yöntemleri ile tarım üretiminde farklı bir döneme girmek istemiyle pekişmiştir. Bu noktada ise tarım üretim bölgeleri ile ticaret merkezleri arasındaki ulaşımı kolaylaştırarak ihracatı artırmak istenmiştir. Söz konusu yıllarda Türkiye Cumhuriyeti nüfusunun yüzde 82'sinin çiftçi olduğu düşünüldüğünde plan çerçevesinde, çiftçilere kredi sağlanarak taksitle traktör satın almaları sağlanacağı ve böylece ziraat işlerinin makineleşmesi sayesinde daha fazla mahsul elde etme vaadi verildiği görülmektedir. Bu noktada, tarım alet ve makinelerin kullanımı, onarımı ve bakımları hakkında ABD'de yazılmış el kitaplarının Türkçeye çevrilerek ücretsiz olarak çiftçilere dağıtıldığı da bilinmektedir.

Plan çerçevesinde yapılan yardımların tarım, hayvancılık ve orman sahasında üç teknik prensip özelinde yapıldığı görülmektedir: Türkiye'den ABD'ye söz konusu alanlarda bilgilerini arttırmak üzere eleman göndermek, ABD'den Türkiye'ye uzman getirmek ve elit tohum ve damızlık getirmek. Teknik iş birliği kapsamında yapılan yardımların çalışma alanlarının tarım, endüstri, nakliyat, eğitim, işçi çalışma ve amme idaresi temel başlıkları altında toplandığı görülmektedir. 1954 yılına gelindiğinde ise o zamana kadar yapılan tarım alanındaki yardımın şeklinde bir değişikliğe gidilerek tarım aletleri ithalatının yerini ABD'nin zirai ürünlerinin fazlasının ithalatının aldığı görülür. Traktör bu gelişimin en somut odak noktasıdır ve ileride yaşanacak çatışmaların odağını teşkil etmektedir çünkü köylülerin Marshall Planı ile en somut ilişkileri traktör etrafında gelişmiştir.

Bu dönemin politikaları, tarım işçilerinin korunması noktasında ekonomik tedbirlerin alınmadığını göstermektedir. Kanunlar, Türk kadınlarının direnerek kazandıkları seçme ve seçilme haklarını ve bazı aile hukuku güncellemeleri dışında Türk kadın işçilerinin ve özellikle tarım işçilerinin korunması noktasında hiç gelişmemişlerdir. Özellikle şehir ve köy kapsamında çalışan kadın işçilerin farklı yapılarıdaki korunmaları sağlanmamıştır. Bu önemli eksikliğin etkileri günümüzde dahi görünmektedir. 2015 yılında yayınlanan Birleşmiş Milletler raporuna göre tarım ve kırsal kalkınmada cinsiyet farklılıkları önemlidir ve Türkiye çapında bu farklılık dengesizliğini korumaktadır. Birleşmiş Milletlerin geliştirdiği "Eşitsizlik Endeksi"ne (GII) göre Türkiye potansiyel insani gelişimde yüzde 36'ya eşdeğer bir kayıp yaşamaktadır. GII sağlık, okuryazarlık, siyasi temsil ve iş gücü piyasasına katılımı değerlendirmektedir fakat kayıt dışı ve ücretsiz çalışma alanlarına veri yetersizliğinden dolayı bir değer biçmemektedir. Böylelikle tarım alanındaki kadın işçilerin katkılarını göz ardı etmiş olmaktadır. Eğer bu da içeriğe dahil edilirse bu potansiyel kaybının daha da büyüdüğü görülebilir.

Talip Apaydın: Sarı Traktör ve Nesil Ayrımı

Talip Apaydın'ın 1958 yılında ilk baskısı yapılan romanı, Eskişehir yakınlarındaki Özeler köyünde geçmektedir. Bu roman, dönemin bir yansıması olarak ve traktörün tanıtılması, köy toplumdaki yerinin belirtilmesi açısından ilginç bir örnektir. Bu romandaki traktör, bütün köylülerin gıpta ettiği bir geleceği müjdelemektedir ve daha verimli bir tarımın simgesidir. Fakat Apaydın, traktörün, köye gelmesi ile birlikte köyün yapısındaki sancıları artırdığını anlatmaktadır. Traktör köydeki herkes için bir çözüm olarak görünmemektedir. Apaydın için traktör, sadece geri kalmış bir tarımın ilerlemesi için alettir.

Apaydın'ın metnindeki odak Arif'tir:

On yedi, on sekiz yaşlarında Arif. Sarı sarı bıyıkları çıkmıştı bu yıl. Kocaman yüzü vardı. Babasının büyük oğluydu. Evin işlerini hemen hemen tek başına çeviriyordu. İki kız kardeşiyle bir erkek kardeşi vardı ama onlar küçüktüler. Hele erkek kardeşi daha okula bile gitmemişti. Rüstem'di onun adı (Apaydın, 2007, s. 2).

Arif yeni nesil köylü olarak karşıtlar içinde bocalamaktadır roman sürecinde ama bir konuda hiç fikir değiştirmez: traktör almak! Arif'in tasvirinde Apaydın'ın tutumu da ilginçtir: Arif'in erkek kardeşinin adı Rüstem'dir ama bu ilk tasvirde Apaydın, Arif'in kız kardeşlerinin adlarını vermemiştir: Köylü kızların adı yoktur, ta ki köydeki işlevleri ortaya çıkana kadar.

Arifin babası İzzet Ağa, köyde varlıklı biri olarak bilinir:

Bir zamanlar muhtarlık yaptığı için tanımlayıcı adı Muhtar İzzet kalmıştı. Köylünün çoğu akrabasıydı. Hatırı vardı her yerde. İki yıldır kötü bir mide ağrısı çekiyordu. Ankara'ya bile gitmişti bunun için. Çok paralar dökmüştü. İlaç içmediği gün yoktu. Eksisi gibi çalışamıyordu. İşin zorunu hep Arif'e yıkıyordu. Gene de işi kendisi idare ederdi. Onun dediği gibi yürürdü her şey. Değilse, bağırır çağırırdı (2007, s. 2).

Arif'in annesi, "zayıf bir köylü kadındı. Kırkımdan fazla göstermiyordu; ama çökmüştü. Sarak yüzünde yılgınlık gölgeleri vardı." (2007, s. 4) Emekçi-köylü kadının yaşadığı zorluklar ve verdiği mücadele, bu tanımdan kolaylıkla anlaşılabilir. İlk tasvirde, Arif'in annesinin, tıpkı kızları gibi adı yoktur Apaydın için.

Roman, köydeki çiftçilerin zorluklarını anlatan şu ilk cümlelerle başlar:

Atlar toprak yolda kendi hallerinde yürüyorlar, kocaman sap arabasını kımıldata kımıldata sürüklüyorlardı. Arkada başka arabalar vardı. Uzaklardan bakılsa sap harmanları sıraya dizilmiş gibi görülebilirdi. Zor duyulur bir kımıltı ile köyün önündeki harmanlığa gidiyordu bu arabalar. Boşaltılacak, sonra tekrar Yüksektaş dedikleri geniş tarlaların bulunduğu ekeneğe dökülecekti. Epey uzaktı burası. Şafakta kalkılır, o uzun yaz gününde akşama kadar ancak üç sefer yapılabilirdi. Erken kalkmaların verdiği uykusuzluğu çiftçiler sap arabalarının üstünde giderirlerdi (2007, s. 1).

Traktör, bu zor hayata makine gürültüsü ile girmektedir: "Arif bir gürültüyle uyandı. Yattığı yerde gözlerine inik şapkasına bakarak ortalığı dinledi. Bir motor sesiydi basbayağı. Doğruldu. Yakup'un Ali karşıdan traktörüyle geliyordu. O da Yüksektaş'tan köyün önüne sap taşıyordu. Şimdi ikinci sefere gidiyordu demek." (2007, s. 2) Ali'yi traktör ile gören Arif, içinden "ulan Ali, işin iş." der. Traktörün direksiyonunda bulunan Ali'ye selam verdikten sonra Ali'nin boynundaki mendilin Arif'in aklında kalması ve cebinden kocaman köylü mendilini çıkarıp boynuna bağlaması, Arif'in traktör sahibi olan Ali'yi kıskandığına, ona öykündüğüne, onun gibi olmaya/görünmeye çalıştığına delalettir. Bu durum, yalnız Arif'in Ali'ye özenmesi değil daha geleneksel tarım yöntemlerinin çelişkili tartışmasıdır ve aynı zamanda traktör ile maskülenlik arasındaki ilişkiyi göstermesi bakımından kıymetlidir. Çalışmamızın ana eksenini oluşturan metinlerin çağdaş metinlerde de -örneğin Kemal Bilbaşar'ın *Başka Olur Ağaların Düzünü'* n-derkek köylülerin traktörlerini yarıştırdığı, bu yarış üzerinden statü olarak piramidin en üstünde konumlanmak istedikleri, şehirde araba ile sağlanan itibarı köyde traktör ile sağlamaya çalıştıkları görülmektedir (Üstün, 2022, s. 79). Traktörün statü bağlamında ortaya çıkardığı bu hegemonik yapı, Arif'in traktöre olan istencini perçinleyen noktaların başında gelmektedir: "Köyün önüne gelince atların dizginlerini çekerek kendi harmanlarına saptı. Babası öküzleri düvene koşmuştu. Yorgun yorgun dönüyordu öküzler. Bacısı Ümmü sürülmüş arpa harmanının çevresini süpürmeye çalışıyordu. Elinde kendisi boyunda bir çalı süpürgesi vardı. Zor gücü yetiyordu zavallının. Toz içinde kalmıştı." (2007, s. 3) Yenen aile yemeği esnasında annenin "biraz çabuk git gel oğlum. Baksana herkes ikinci arabayı getirecek neredeyse"

söylemine Arif'in ağzında lokmasıyla gözlerini babasına çevirerek "n'apıım yahu, yürümüyor atlar. Bunlarla iş mi görülür?" demesi, Arif'in traktör isteğini ilk kez ailesine karşı dillendirdiği yer olmuştur (2007, s. 4).

Arif'in traktöre olan ilgisi, traktörün işleri kolaylaştırması ve emeği azaltmasının yanı sıra bir statü atlama, görünürlük meselesi de gibidir: "Bir de kendisi binseydi şöyle bir motora. Sürmeli Emine'nin önünden gaza basıp bir geçseydi. Kolay öğrenirdi sürmeyi canım. Yakup'un Ali bile öğrendikten sonra, ne vardı sanki bunda?" (2007, s. 6) Emine, Arif'in sevip beğendiği kadın, burada pasif bir seyirci olarak görünmektedir. Yazarın yarattığı karakter Emine'ye yüklediği misyon, yalnızca Arif'i beğenmesinden ibarettir.

Köy enstitülü öğretmenlerin aydın kişilikli oldukları, köy insanından farklı düşündükleri, çağdaşlaşmanın ve tarımda ilerlemenin gereği olan tarımda makineleşmeyi olumladıkları, çağın gereği olan teknolojinin kullanımının yaygın hale getirilmesi gerektiği ve bu gelenekçi, muhafazakâr tutumun sürdürülmemesi gerektiği önemli birer izlek olarak metinde kendini göstermektedir. Arif, Halil ile sohbet ederken öğretmenlerin tarımda makineleşme ve traktör konusundaki yaklaşımlarını anlatır: "Öğretmen de hep söylüyor. Bugün caminin gölgesinde anlattı durdu." (2007, s. 25) Mehmet Narlı, bu durumu tartışmıştır ve çalışmasında Arif'in, insan ve hayvan gücüyle çok uzun zamanda yapılan ve insanı çok fazla yoran işlerin, daha az zamanda ve kolaylıkla yapılabileceğini Yakup'un Ali'nin traktörü sayesinde anladığı görüşündedir (2002, s. 21). Traktörün gelişi, zamandan kazandırmakla birlikte insan kaynağından eksilmeye sebep olmaktadır. Bu eksilen kaynak ise adının yok edilmeye çalışıldığı kadınlardır. Aynı şekilde Narlı, Arif'in traktörü ilk defa kullanmak için karın erimesini beklemeyip karı kürümesinin, traktöre bindiği zamanki gururlu ve kendini ispatlamış halinin, bir iş makinesinin işlevini aşan ilişki olduğu kanaatindedir (2002, s. 21). Bu görüş, Arif özelinde traktörün erkeğin hegemonik yapısına hizmet eden ve erkeği sosyal sınıf noktasında yukarı ve ayrıcalıklı bir kademeye çıkaran bir olguya dönüştüğünü göstermektedir. Bununla birlikte, öğretmenin de bu konuya ağırlık vermesi çağdaşlaşma ve makineleşmeye giden bir yolda, köylülerin şehirle olan farkı kapatma arzularını pekiştirmektedir. Öğretmen, yalnız bir soyut çağdaşlaşma simgesi değil, aynı zamanda şehir temsilcisidir. Ayrıca Janset Günaydın ve Tülay Uğuzman'ın da ele aldığı gibi toplumcu gerçekçilik özelliği gösteren farklı tiplerin, sınıfsal özellikleriyle bağlantılı biçimde çatışma ve çelişki içinde oldukları ve eserdeki bu kaotik ortamın özellikle sınıfsal eşitsizliğe dikkat çekmek için oluşturulduğu görülmektedir (2012, s. 91). Traktörün, bu noktadan bakıldığında kadın-erkek arasındaki eşitsizlikler içindeki eşitsizlikleri artırdığı (kadını daha da görünmez kılmak) ya da eşitsizlikler içinde eşitler yarattığını söyleyebilmek mümkündür. (erkeği daha görünür kılmak) Günaydın ve Uğuzman'a göre öğretmen Hasan Çavuş, köyler için çok yeni olan bu "mazotlu beygirin" ne sonuçlara sebep olduğunu bildiğini ima eder şekilde bitirmiştir konuşmasını. Buradaki tip, aydın öğretmen tipidir. Öğretmenin, traktör ile ilgili düşünceleri üzerinden köyde yönlendirici birisi olduğu anlaşılmaktadır (2012, s. 93). Aydın öğretmen olup halkı yönlendirmek de yine kadına değil erkeğe biçilen bir payedir. Böylelikle sınıflar ilişkisi ile şehir ve köy çatışmaları Apaydın'ın kaleminde iç içe girmektedir.

Arif'in traktör ile kurduğu hayaller, traktörün tarımda sağlayacağı faydalardan çok Arif'in kişisel hazlarının ve "fantezilerinin" ürünü olma yolunda ilerlemektedir. Arif'e göre onun traktörü Mehmet Ağa'nınkinden de güzel olmalıdır, değilse işe yaramazdır. Arif üstüne binip sürdüğünde herkes ona bakmalı, tozu dumana katmalıdır. Traktörünün ardında da kocaman bir römork olmalıdır. Bu römork da boyalı olmalıdır. Pancar çapasına giderken kadınları, kızları içine doldurmalı ve bu kadınların içinde sözlüsü Emine de olmalı ve traktörü sürerken ona ardından bakmalıdır. O zaman Arif de dimdik oturacaktır (2007, s. 67).

Romanda babasının hastalanıp Ankara'ya gitmesiyle "çocuk" Arif'in "evin erkeği" olarak olgunlaşmaya doğru evrilen bir süreci görürüz (2007, s. 84). Babasından dolayı bir müddet traktörü

düşünmeyen, kendini ailesine ve ailesinin geçimi için işlerine adayan Arif, traktör hayallerini diriltir. Babası, ona göre yaşadığı bu olaydan sonra traktör alımına karşı çıkmayacaktır. Bunun için traktör satan dükkanlara gider, traktörler hakkında bilgi alır; traktörlere göre ödeme seçeneklerini öğrenir. Yapacağı muhtemel işlerden bu parayı çıkarıp çıkaramayacağını muhasebesini yapar. Gerekirse öküzleri satmak bile gündeme gelecektir bu parayı çıkarabilmek için. Ayrıca, traktör alabilmek için askeriye jandarma olarak yazılır Arif çünkü o dönem erkekler, jandarma kadrosuna geç çağırılırlar. Arif'in düşünceleri gerçekleşmiştir ve babası, sonunda uzun süren inadını bir kenara bırakarak Arif'e olur vermiştir. Tüm bu serüvenin sonunda galip gelen kişi Arif'tir. Arif'in traktörü için İzzet Ağa, hayvanlarını bile satışa çıkarır. Arif, roman boyunca süren amacına ulaşmış, traktörü almıştır.

Traktör eve geldiği anda mevsimin kış olması, yolları kar kaplaması da Arif'i durduramamıştır. Kendisine traktör sürmeyi öğretecek bir eğitmen gönderilmiş ancak hava bu duruma muhalefet etmiştir. Arif ise zatürre olmayı bile göze alarak traktör sürme denemeleri için karla kaplı yolu tek başına açmıştır. Arif'in yolu tek başına uğraşarak açtığını öğrenen eğitmen, Arif'in de bir traktör olduğunu söyler ve çevresindekiler bu yoruma bir ek yaparlar: "hem de sarı traktör." (2007, s. 189)

Bu romanla Apaydın, traktörü ve makine ile yapılan tarımı çağdaşlaşma için bir unsur olarak gördüğünü anlatmaktadır. Ayrıca, traktör, geçmiş nesille gelecek nesil arasında bir çekişme unsuru olarak romana girmektedir: Baba ve oğul traktör hakkında farklı fikirlere sahiptir ama Arif'in aynı fikirde olduğu kişi köyün öğretmenidir yani köydeki en okumuş bireydir. Bu hikâye kapsamı içinde Apaydın, kendisi gibi öğretmen olan bu karakteri geleceğin bir unsuru olarak tanıtmaktadır. Traktörün bir işlevi daha vardır romanda: Köylüler arasındaki farklılıkları pekiştirmek. Traktörün gelmesiyle birlikte şehir-taşra, geleneksel kadın-erkek, zengin-fakir olarak kökleşmiş sınıf ayrılıkları pekişmektedir. Böylelikle traktör bir nesil ve ayrılıklar çatışmasının ögesi olur. Apaydın, traktörün yarattığı bu olumsuz etkilere değinmeden metni tamamlamaktadır. Traktörün tarım verimliliğini arttıracığı ve traktörün ileriye dönük bir yatırım olabileceği anlayışı Apaydın tarafından kaydedilmektedir ve Apaydın "sarı traktör"ün eskiiyip, bozulup, paslandığında ne olacağını tamamen okuyucuya bırakmaktadır. Aziz Nesin'in daha çok çatışmalara ve çelişiklere yönelik yaklaşımı Apaydın'ın yaklaşımına bir tezattır.

Mustafa Karabulut ve Özlem Yücekaya, Talip Apaydın'ın *Sarı Traktör* romanı üzerine yaptıkları çalışmalarında, Apaydın'ın, sarı traktör'ün köylünün işini kolaylaştıracağını anlattığı görüşündedirler (2020, s. 25) ve tarımdaki ilkel yöntemlerin köylüyü çokça yıpratıldığını, makineli tarımın köylüyü rahatlatacağını savunurlar (2020, s. 25). Buradan da anlaşılacağı gibi Arif özelinde eril hegemonya, sosyal sınıfını artırmak ve bulunduğu konumu pekiştirmek için traktörü bir "fetiş" nesnesi haline getirmiştir. Traktör vasıtasıyla sağlanan itibar ile rahatlayacak olan erkekler; elinden işi alınarak rahatı kaçan ise kadınlar olacaktır. İkiliye göre Arif, traktörün son derece gerekli olduğuna inanır. Öyle ki traktör sahibi olmak için evlilik hayallerini de ötelir (2020, s. 25). Metin içerisinde bu durum, "traktörün gerekliliği" olarak addedilse de traktörün, bir erkeklik göstergesi olarak kadınlardan ve onlara duyulan duygulardan dahi ön planda bir olgu olduğu düşünülebilir.

İkiliye göre *Sarı Traktör* adlı romanın tematik düzleminde yer alan traktör adeta canlı bir varlık görünümündedir. Romanın merkezinde erkek karakterler ve yenileşmeyi isteyen köylüler vardır. Romanda yenileşmeye ve traktöre karşı çıkan İzzet Ağa bile romanın sonlarına doğru traktör almayı kabul eder ve artık o da yenileşme taraftarı olmuştur. (2020, s. 26) Bu alıntıdan hareketle traktörün bir hegemonik getirisinin olduğu ve kadının, kendi adının silinmeye çalışıldığının farkında olduğunu belirtmek mümkündür. Buna karşın kadınlar, geri planda kalmış tali kişiler olarak yer alır. Erkeklerin romanda ön planda yer alması, yazarın eserlerini yazdığı dönemde köylerde yaşayan Anadolu kadının ikinci sınıf insan muamelesi gördüğü fikrini yansıtmak isteyişine bağlanabilir (Erol, 2006, s. 89). Oysa, Gülçin Tuğba Nurdan'ın (2020) gözünden gelenek ve modernite bağlamında *Sarı Traktör*'e baktığımızda

Apaydın'ın yazılarının modernizm ve geleneğin çatışmasını verdiğini, baba ve oğulun Türkiye'nin yaşadığı geçiş sürecini nasıl yansıttığını görürüz. Bu noktada, özellikle kadın kahramanlara (Arif'in annesi, kız kardeşi gibi) odaklanıldığında bu karakterler, oldukça edilgen bir şekilde verilmiştir. Varlıkları ile yoklukları bir olan kadınların romanda sadece ev işlerinde, tarla işlerinde, anne sözünü dinlememe ve hatta tersleme noktasında erkek kahramanlar tarafından ezildiğini görmekteyiz (2020, s. 318). Bu karmaşa, Aziz Nesin'de detaylı bir şekilde kendini göstermektedir.

Aziz Nesin: Yedek Parçasız Medeniyet!

Medeniyetin Yedek Parçası isimli öykü kitabı, ilk baskısını 1955 yılında İstanbul Akbaba Mizah Yayınları'nda yapar. Takip eden süreçte, 1958 yılında İstanbul Düşün Yayınevi'nde ve 1961 yılında İstanbul Karikatür Yayınevi'nde yeniden yayını yapılır. Kitap toplam yirmi yedi öyküden oluşmaktadır ve *Medeniyetin Yedek Parçası* bu hikâyelerden biridir.

Öykünün başkarakteri Hamit Ağa'dır. Öykü, Hamit Ağa'nın kahveye hiç kimseye selam vermeden girmesiyle başlar. Ali Çavuş, onun selam vermeme sebebini sorduğunda Hamit Ağa'nın yanıtı şudur: "*Hamdolsun be Ali Çavuş, kurtuldum şu cenabetten... Şükür Allah'a... Dünya varmış...*" (Nesin, 1961, s. 3) Cenabet, traktördür.

Ali Çavuş'un aklına, Hamit Ağa'nın bankanın borcundan kurtulduğu gelmiştir fakat gerçek şudur: "*Yok be, panganın borcunu kim düşünüyor? Şu gâvur ölüsü traktörden kurtulduk gayri...*" (1961, s. 3) Traktör, "gâvur ölüsü," kesinlikle bizden biri veya bize ait değildir. Hamit Ağa'nın traktör demesiyle birlikte kahvede esen hava şu şekildedir: "*Traktör lafını duyar duymaz, deminden beri yarı uykuda pinekleyen ihtiyarlar doğruldular. Kızlarını iskemlenin hasırından biraz kaldırıp, altlarındaki iskemleyi Hamit Ağa'ya doğru çektiler.*" (1961, s. 3)

Hamit Ağa'nın anlattığına göre ona traktörü aldırınlar askerden dönüp şoförlük öğrenen oğul, enstitüden öğretmen olarak çıkan kızı ve damadıdır. "İki çift öküzle yetinmek isteyen" Hamit Ağa'yı geri kafalı olmakla suçlayan kızı, ona takvim yaprağını göstererek 1955 yılında ve yirminci yüzyılda olduklarını hatırlatmış, damadı ise makine çağında olduklarını ve öküzle çift sürmenin gericilik ve ayıp olduğunu vurgulamıştır. Özellikle damat, traktör ile çift sürmenin kısa zamanda çok iş demek olduğunu ve traktörü olmayan köylülerin de tarlalarını sürerek buradan da ekonomik gelir elde edebileceği konusunda kayınbabasını teşvik eder. Bu önerilerin yanı sıra traktörün getirilerinden biri de öküzün durdukça da yemesi ancak "taraktörün" öyle olmadığıdır. Öküzün hastalanabileceği, öküzün ihtiyarlayabileceği, öküzün ölebileceği gibi ihtimaller de ikna çabalarının diğer unsurlarıdır. Yine, Hamit Ağa'nın kızının adı yoktur.

Hamit Ağa'yı ikna çabalarına eklenen bir diğer kişi ise Hamit Ağa'nın "kocakarı" olarak hitap ettiği eşidir: "*Ben yine kanmayacaktım ya, benim kocakarı, Musa Çavuş da almış, Kel Mâmid Ağa da almış, demeğe başladı. Akşam bu taraktör, sabah bu taraktör... Kocakarı hepsinden beter çıktı: Mihdar da taraktör almış... Sen daha dur diyor. Memiş'in Hüsin de aldı.*" (1961, s. 4) Ama aile bireylerinin traktör alımını desteklemeleri yeterli değildir Hamit Ağa için. Köy öğretmeni de ısrar etmiştir bu konuda: "*Allah bilir ya, ben gene almayacaktım. Köy öğretmeni, Hamit Ağa dedi, sen ne diyorsun, bir taraktör seksen beygir kuvvetinde. İşte o vakit eyicene aklım yattı. Seksen beygir bu! Evliye kuvveti be.*" (1961, s. 4) "Evdeki dırdırdan bıkan" ve öğretmenin verdiği beygir gücünden etkilenen Hamit Ağa, en sonunda traktörü almaya ikna olur. Bu kez de sorun, traktörün boyutudur: "*Üç çeşidi varmış, küçüğü, ortancası, büyüğü. Küçüğünden bir dene alalım dedik... Oğlan, ben küçüğünden istemem, dedi. Kız, alınca büyüğünden alalım, dedi. Damat, bir kere almıyor dedi. Kocakarı, herkesler büyüğünden alırken, ben ele güne rezil olamam, dedi.*" (1961, s. 4) Traktör almak için gittikleri Donatım Kurumunda Hamit Ağa'ya küçük traktörün tarlalarını sürmeye yeteceği söylene de ailesi seni kandırıyorlar diyerek Hamit Ağa'yı büyük traktör almaya zorlarlar. Bunun içinse Hamit Ağa'nın bütçesi el vermez. Bu noktada, *Sarı Traktör*'de görünen bir başka izlek daha burada

karşımıza çıkmaktadır: “Öküzleri pazara çıkardık. Elimde doğmuş, büyümüş hayvancıklar. Boz öküz gözüme bakar bakar ağlar. Sarı öküz suratını yalar. Ne ise uzatmayalım, sattık öküzleri üç bin gaymeyi denkleştirdik.” (1961, s. 5) Bankadan da kredi çekilerek alınan traktör, ilk başta anlatıldığı gibi çıkmaz: “Meret dağ gibi yatıyor. İki fincan benzin dedilerdi. Gaz tenekesiyle mazotu, yağtı dayadılar.” (1961, s. 5)

Hamit Ağa'nın ailesi traktöre doluşurlar; traktöre erzaklarını da doldururlar ve köye giderler. Köye gittiklerinde ise traktör aldıklarını gören hemen herkes Dağıtım Kurumuna gider; kendilerine traktör alırlar. Bunun üzerine traktörün köyde bir eğlence unsuru halini aldığı görülür: “Cümbüşü iyi hoş... Cumartesi oldu muydu, hep biniyoruz üstüne, çek kasabaya... Sinemanın önünde taraktörler, çümendüfer gibi diziliyor. Oğlan, bıyıklarını bura bura bir sürüyor cenabeti... Köy dönüşü, yarış başlıyor. Vuran geçiyor.” (1961, s. 5) Bu eğlenceli yarış sırasında yaşanan bir kaza ise traktöre dair izlenimlerin yavaş yavaş olumsuzla doğru döndüğü bir kırılma noktası niteliğindedir: Bir kaza sonucunda traktör alev alır ama tamamen yanmaz. “... meret yürümez. Gâvur leşi gibi bıraktık yol üstüne, döküldük yollara... Devrisi gün oğlan gitti. Bilmem neresi kırılmış, ara tara yok...” (1961, s. 5)

Traktörün oradan hareket ettirilmesi için uygulanan yöntem ise sistemin hala hayvan ve insan gücüne dayandığını göstermektedir: “Köyden bir çift camuş kiraladık da, o koca cenabeti camuşlarla sürüye sürüye getirdik köye.” (1961, s. 5) “Yirminci asrın 1955 yılında, makine çağında” traktörü camuşlar çekmiştir. Donatım Kurumuna gittiklerinde bir parçanın değişmesi gerektiği, o parçanın bulunamaz olduğu söylenir kendilerine. Hamit Ağa'nın pişmanlıkları ve serzenişleri başlar: “Bir küçük parça için koca taraktör durur mu? Gözünü seveyim sarı öküz be! Ne parçası var ne de vidası... Ne motorü bozulur ne makinesi...” (1961, s. 5-6)

Bozulan parça için İstanbul'a giden oğulun İstanbul'da işi uzun sürer. Bu sırada tarlanın sürülmesi de gecikince çalışacak işçi kiralayıp tarla sürülür. Böylece traktörün verdiği zarar devam eder. İstanbul'dan haber gönderen oğul, parçanın bin lira olduğunu söyler. Hamit Ağa, bankadan bin lira alarak bu parayı oğluna gönderir: “Ulan bu mu bin gayme? Bir makineci getirdik. Herif taktı civatayı.” (1961, s. 6)

Kış da bu zorluklarla, başkalarından borç alarak taksit ödemeye geçer. Yaz ayına gelindiğinde traktörün sorunları da devam eder:

Haydi, dedim oğlana... Ver ettik tarlaya... Aha, derken çat, dedi, pat, dedi, durdu. Ulan bu meretin zoru ne? Bir anlayan yok. Kurumdan adamını getirdik. Dişlisi kırılmış demesin mi? Verin dişlisini dedik, yok dediler. Dişlisi yok bu cenabetin, ne demiye kazıklarsın elin fakirini... Eğer dediler, başka bir taraktör daha alırsan, onun dişlisini alır takarsın... (1961, s. 6)

Adana'da dişlinin tamirini yapacak birinin bulunması üzerine oğlan, traktörü on beş günde Adana'ya götürür. Tamirciden dişlinin arasına beş yüz lira sıkışmış yanıtını alan Hamit Ağa, tarlanın on dönümünü satarak bu hasarı da onartır. Traktör, para yemekle kalmayarak eldeki topraktan da etmeye başlamıştır Hamit Ağa'yı. Bu durum yalnızca Hamit Ağa'nın başına gelmez. Köydeki tüm traktörü olan ailelerin tarlasında bir “traktör leşi” yatmaktadır. Hamit Ağa'nın hayıflanmaları da bu duruma paralel olarak sürer: “Ah sarı öküz ah, ah boz öküz ah... Depe depe kullan... Ölüsü para, dirisi para... Bu meret öküz değil ki, elden ayaktan düşünce, kesesin... Kesilmez, biçilmez, yenmez, içilmez...” (1961, s. 6)

Adana'da dişlinin tamirini yapacak birinin bulunması üzerine oğlan, traktörü on beş günde Adana'ya götürür. Tamirciden dişlinin arasına beş yüz lira sıkışmış yanıtını alan Hamit Ağa, tarlanın on dönümünü satarak bu hasarı da onartır. Traktör, para yemekle kalmayarak eldeki topraktan da etmeye başlamıştır Hamit Ağa'yı: “Lan gahbenin doğurduğu, dedim, biz kaç senesindeyiz deyiver bana... 1955'de miyiz? Damada döndüm, hangi asırdayız? Yirminci miydi? Ah benim boz öküzüm, bir avuç samanı attın mı önüne vur ha, vur... Kağnıya koş, tarlaya koş, düvene koş...” (1961, s. 7)

Banka faizinin yeniden gelmesi, her arızada yüksek miktarda masrafın çıkması, Hamit Ağa'nın on dönüm tarlasına daha mâl olur. Tam bu sırada, *Sarı Traktör*'de olduğu gibi bir milletvekili motifi karşımıza çıkar: "*Kasabaya bizim Demirgıratın çıkarttığımız mebus gelmiş, dediler. Vardım yanına... ne olacak bizim halimiz dedim... Pul kadar bir parça için fili kadar taraktör yatar mı be...*" (1961, s. 7)

Kahvedekiler, milletvekili ile Hamit Ağa arasında geçen diyalogu merak ederler. Ağa, açıklık getirir:

Epi laf etti... pek de ağnayamadım ya, insanlar dedi, eski zamanda, taş devri mi, ne yaşarmış dedi. Şimdi demir devri, Demirgırat devri demekmiş, dedi. İyi hoş diyorsun ama, dedim, bu medeniyeti getirdiniz, hani bunun yedek parçası? Dedim. Gel bizim tarlaya da gör, dedim, medeniyet parça parça oldu, leş gibi yatıyor ortalıkta dedim. Hem dedim, bu medeniyetin daha küçüğü yok mu? Dedim. Bu meret vursan oynamaz, dah desen kalkmaz, hüst desen kıpırdamaz (1961, s. 7).

Bunun üzerine Hamit Ağa, milletvekilinden Amerika'dan traktör ismarladığımız, burada da fabrika kurulduktan sonra parçaların bulunmasının kolaylaşacağı yanıtını alır. Hamit Ağa'yı tatmin etmez bu yanıt. Milletvekili, onu telkin edip sabretmesini söylerken Hamit Ağa, bankanın beklemeyeceği görüşündedir. Traktörün borcundan dolayı tüm tarlasını satar; borcunu öder.

Öykünün sonunda Hamit Ağa; oğlunu, kızını, damadını, eşini bir araya toplar, "traktörün nasıl onarılacağını" onlara gösterir. Balyoz darbeleriyle traktörü imha eder. Her bir darbesinde ise ağzından şu cümleler dökülür: "*Al dedim sana yirminci asır, al lan dedim, bu da sana medeniyet... vurdum balyozu tekerine, al dedim bu da senin, efendime diyeyim yedek parçan...*" (1961, s. 8)

Nesin ve Apaydın traktörün köye gelişine iki farklı noktadan bakmışlardır. Aslında Apaydın'ın hikâyesi bittiğinde Nesin'in hikâyesi başlamaktadır: Traktörü almak veya almamak bir tartışmadır fakat traktörün her gün hayatın bir parçası olması farklı bir çatışmanın temelinde yatmaktadır. Köylüler traktör alabilirler ama onu uzun süreyle kullanmak istediklerinde içerisinde buldukları ekonomik sistemin gerek parça yönünden gerek tamir beceresi yönünden yetersiz olduğunu görecektir. Ayrıca her iki hikâyede de köylülerin beklediği destek devletten gelmemiştir. Devlet köylüye "efendimizdir" diye bakabilir ama bu resmî bakış açısı bir yönetmelik veya finansman yardımına dönüşmemiştir. Ayrıca farklı tarım ürünlerine farklı traktör almak söz konusu değildir. Devlet bu duruma yönelik ayrıca bir eğitim sağlamamıştır. Sonuç olarak köylülerin devletten beklentileri ve traktörün işlevi hikâyenin başından sonuna kadar gittikçe küçülmektedir.

Her iki yazar traktörün, köy ortamında ayrıcalığı, özellikle sınıf ayrıcalığını beslediğini vurgulamaktadır. Ayrıca traktörün varlığı ataerkil yapılı ailenin pekişmesine de sebep olmaktadır. Arif'in sevinci ve Hamit Ağa'nın öfkesi, geleneksel otoritenin onlar için ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Traktör erkeklerindir ve erkeklerin olarak kalacaktır.

Öğretmenlerin köy çevresindeki konum ve statüleri her iki yazar tarafından vurgulanmıştır. Şaşırtıcı olan her iki öğretmenin de traktörü devletin desteği dolayısıyla körü körüne desteklemeleridir. *Sarı Traktör*'de traktöre daha çok ılımlı yaklaşan öğretmen, bir hikâyeden çıkıp Nesin'in hikâyesine girer. Apaydın'la Nesin'in kesiştiği nokta, kadınların eşitsizliğidir. Bu konuda bir yorum ya da eleştiri getirmediği gibi kadına bakış açılarındaki birleşmişlerdir: Kadınlar işlevleri varsa tanınır, yoksa köylü kadının adı yoktur. Erdinç'in *Marşal Katırı*, bu ilişkinin uzun sürecine daha da tartışmacı bir bakış açısıyla bakmaktadır ama köydeki kadın ve kadın işçi konusunda farklı bir bakış açısı getirmemektedir.

Fahri Erdinç: Marşal Katırı

Fahri Erdinç'in *Marşal Katırı* öyküsü, traktörün iki işlevini vurgulamaktadır: Ekonomik statü göstergesi oluşu ve üretime katkı potansiyeli:

Eh, ağalıktaki akranları yarışırmasına birer 'Kartpillar' edinirken, koca ovaya ün salan Geneci Mustafa'nın kafası kel değildi ya, o da edinirdi. Hemen Donatım Kurumunda dişi Ankara'da işi olan adamını buldu. İlk listeye yazıldı. Depoziti yatırdı. İlk taksit olan 2000 lirayı saydıktan sonra yüzlerce lira aracıya, acenteye, naohluna sulayınca her zoru kolaylandı (Erdoğan, 1969, s. 61).

Metnin ilerleyen aşamalarında buldozerin Türkçeleşerek "yoldüzer" adını aldığı, "Kartpillar"ın de köyde Türkçe karşılığının "Marşal katırı" olduğu dillendirilmektedir. Eski tarım yöntemlerine alışmış köy, makineli tarıma geçme aşamasındayken tarımdaki bu yeni makine yöntemini, "katır" ile özdeşleştirmektedir.

Bir statü göstergesi olarak traktörü edinen Geneci Mustafa'nın traktör sürmeye ehliyeti yoktur: "Traktörle köye dönüşleri görülecek şeydi. Yapısı küçükse de çalımı büyük olan Geneci Ağa, direksiyondaki Araboğlu'nun yanında Arap atına binmiş gibi kasılıyordu." (1969, s. 62)

Marshall Planı kapsamında Türkiye'nin aldığı traktörlerin kalitesi noktasında ise yazar, söz konusu alıntıda şunları söylemektedir: "Yeri göğü kaput bezi gibi katlayıp açarak yırtan bir cayırtıyla önce köyü dolaştılar. Araboğlu, ağanın avlusu önünde vitesi boşalttıktan sonra, gaza basa basa motoru biraz daha böğürttü ve istop etti. O sivri, keskin, yırtıcı gürültünün yerini..." (1969, s. 62) Traktörlerin niteliği noktası, metnin ilerleyen kısımlarında da kendini göstermektedir:

Gün geçmez ki, Araboğlu motorun orasını burasını sökmesin. "Ne oldu gine ulen?" "Bilir miyim ağa. Böcü yağladı gine zannettim emme değil. Piston kaydıysa ayıkla pirincin taşını." Böyle oldu mu ağanın sesi kesilir. Traktör patırtıyı kesti mi, Araboğlu patırdar, şu olmazsa işlemez, bu olmazsa yürümez diye ellerini kaldırır (1969, s. 68-69).

Yardımlar kapsamında gönderilen traktörlerin kalitelerinin tartışılır noktada olmasının yanı sıra traktörlere dair tüm donanımın yardım paketinin bir parçası olmaması ve olan parçaların yalnızca bazı merkez şehirlerde bulunması, köy halkı için olumsuz noktalardır.

Seni veren itoğlu it, töbe yarabbi, neden gömleğini de vermez, sorması ayıp olur. Araboğlu bir gün elinde tırtıklı bir demir parçasıyla çıkageldi. Ağzını da bıçak açmıyor. "Ne oldu gine Araboğlu?" "Dişli kırıldı ağam." "Dişli mi kırıldı? Ulen şimdi bi de dişçi mi aramağa çıkacağız?" "Vites dişlisi bu... Yerine altın diş taksan da, olmaz. İlle yedeği gerek." Hadi Araboğlu vilayete. Yol parası elbet ağadan. Orda dişli yedeği yok, ver elini İstanbul. Dayan ağa. Yedek parça acentesinde de yok. Amma yakında gelecek. Kaparo yatır ağa. Yatırdı. Bekle ağa. Yahu, iş beklemez (1969, s. 69).

Marshall Planı çerçevesi içerisinde gelen birçok traktör Carterpillar fabrikası yapımıdır ve tank imalat fabrikalarının savaş sonunda dönüşümüyle traktör fabrikası olarak faaliyet gösteren bu fabrikalar, tank takımlarını tekerlek gibi traktöre takmışlardır. Bu marka traktörler ABD'de satılmayıp üretim fazlası olarak Türkiye'ye sevk edilmiştir:

"Neye güliyonuz ulen?" diye tersledi Araboğlu. Padişahın erkekligi ile övünen haremağası gibi de ekledi. Hafif İngiliz tankından da kuvvatlı bu. Şaka değil. Şimdi kırk beygiri koşsan şuraya, ardına da, neyi bağlasan diyelim, şu hanaylı evi bağlasan, çeker mi? Çeker. Aha o kırk beygirin çektiğini bu makine de çeker (1969, s. 62-63).

Köylüler için ise "Gözünü sevdiğim öküzü hem bu katırdan çok iş görür, hem de bu kadar böğürmez." "Öküz gibi var mı canım? Dirisinin gayreti, ölüsünün eti soframızda." "Soluğu damları ısıtır, tezeği evleri." (1969, s. 64-65) "Ne vali tomafiline benzer, ne de candarma cipine.", "Tiren makinesine benzetsen, o da deel, bacası pek düdük gibi." (1969, s. 63) Erdoğan; Apaydın ve Nesin gibi devletin köydeki işlevini sorgulamaktadır: Traktör köye girmiştir ama Marshall Planı ve etkin devlet yardımı köy sınırlarında kalmıştır.

Benim traktora Marşal katırı diyeni toprağımdan koğarım. Zere bunun şakası bile hökümata hakarettir. Ve de bu işin içinde gayetle ince bi siyaset vardır... Şimdi biz Demirgırat olaraktan neden aldık bu trakturu? İç düşmanımız İsmet Paşacılara ve de dış düşmanımız Moskoflara karşı birliği bozmamak için. Medeniyete ayak uydurmak için. Öyle mi, değil mi? (1969, s. 65)

Atatürk bu memleketin kitabı kara sabanla yazılacak demiş olup, yanlış demiştir. Şimdi sayın Başvekilimiz düzeltiyo bu yanlış. Bizim kitabımız, topraklar trakturla çizilerekten yazılacaktır. Bu ne demektir? İsmet Paşa'nın öküzlü çiftçiliğine paydos, Demirgıratın öküzü traktur demektir. Bunun adı Maraşal Pılanı olup, ağanız da, köyümüzün yüzünü ağartmak için bu traktura beş bin pangınot saymıştır. Öyle mi? (1969, s. 66)

Alıntılardan da açıkça görüleceği üzere traktör, ideolojik bir aygıt olarak Rusya'ya karşı Amerika'nın; İsmet İnönü'ye karşı Adnan Menderes'in tarafında konumlanmıştır. Geneci'nin siyasi hegemonyanın yanında konumlanmasına karşın traktörünün teklemesi ve traktörü temin eden siyasi yaklaşımın kendilerine traktörün donanımsal öğelerini de tahsis etmesi talebi üzerine siyasi erkin milletvekilinden aldığı yanıt budur: *"Bu işi kurcalama Geneci, traktörün yenisini al' deyip kesti."* (1969, s. 71) Ama yenisini almak için para kalmamıştır köyde.

Üç yazının birbirleriyle birleştiği simgeler; traktörlerin "medeni ve Batılı" bir makine olarak köye girmesi, ekonomik açıdan, özellikle ekonomik düzey farklılıklarını pekiştirmeleri ve öğretmenlerin bu atılımı sorgusuz sualsiz desteklemelidir. Öte yandan, tarımda makineleşmek, medenileşmek, traktör üzerinden ideolojik olarak konumlanmak uğruna birçok köylünün "ocağı sönmüştür": *"Daha o yıl, Araboğlu'nun tank niyetine sürdüğü traktörün gürültüyle getirdiği, çatırtısı pek duyulmaz bir yıkım başladı. Ama bu yıkımın görünür belirtileri vardı ortada. Geneci'nin sürücülerinden yedi çiftçinin, iki üç de yarıcının ocakları sönü sünüverdi."* (1969, s. 67) Geneci'nin çalışanlarından olan Kel Memet, metin içerisinde sözünü sakınmayan biri olarak tasvir edilmektedir ve ağasının karşısında cesurca söylediği şu sözler ile Geneci'nin de traktörü özelinde mustarip olduğu meseleyi gün yüzüne çıkarmaktadır:

İşte böyle, senin katırın teptiğine yol görünüyor, ağa. Lakin kolla kendini, ola ki seni de teper. Kaskatıydı ağa. Söyliyeceği de dilinin ucundaydı. Söyliyemedi. Renk vermek olmazdı. "Dediğin oldu Kel Memet, beni de tepmeğe başladı" demek, Demirgırat şanına yakışmazdı. Kol kırıldı, yen içinde. Ağanın içinde de, daha geçen hafta traktörün ikinci taksitini denkleştirmek için sattığı bir çift öküzün acısı. Koyusun, günden güne kazıklaşan bir acı bu. Kaldırdığı mahsul yüz güldürmedi denemez. Ama üstü bir şey koymuş değil. Sattığı ekinle taksitin yarısını bile sağlıyamadı (1969, s. 67).

Metnin devamında Geneci'nin, traktörün üçüncü taksiti için elindeki stokları (ekin, altın) da tüketmeye başladığı görülmektedir. *Sarı Traktör ve Medeniyetin Yedek Parçası*'nda görülen traktörün devamlılığı ve varlığı için traktör sahiplerinin zaten kıt olan ekonomik olanaklarını sonuna kadar tüketmeleri, bu hikâyede de karşımıza çıkmaktadır. Nedense öğretmenler, içlerinde yaşadıkları, ekonomik açıdan uçurumun ucunda olan tarım işçilerinin halini anlamamaktadırlar. Onlar sadece traktörün alınmasıyla ilgilenmektedirler.

Her üç yazar da traktörün köye girmesiyle zaten var olan ataerkil sistemin pekiştiğini vurgulamaktadırlar ve kendileri de yazılarında bunu yansıtmaktadırlar: Kadınların adları önemli değildir. Hiçbir yazı kadınlar üzerine yazılmamıştır. Traktörle "muasırlaşmak" bu geleneksel yapıyı sarsacak güçte değildir. Traktör, bu yapıyı sarsmak şöyle dursun daha da kuvvetlendirerek geleceğin önemli bir ögesi olma yolunda ilerlemektedir: Köyde ağalık, erkeklik, kocalık önemlidir. Kadınlar ikinci planda, işçi olarak çalışmaya ve eski dönemin bir parçası olarak kalmaya mahkûmdurlar. Davarlar ve öküzler satılmaktadır ama traktör bozulsa da bozulmasa da kadınlar tarlalarda pancar çekmeye devam

etmektedirler. Traktörün köydeki varlığı, köye egemen olan eşitsizliği tartışmasız bir şekilde beslemektedir. Bu ilişki yalnızca Türkiye'ye özel bir durum da değildir.

Traktör ve Kırsal Eşitsizlik: Kadınların Adı Neden Yok?

Teknoloji noktasında verilen kararlar, ekonomik politikaları yansıtmaktadır. Teknolojinin şekillenmesi ve uygulanmasının var olan toplumsal cinsiyet sistemine, ataerkil düzene uygun bir noktada geliştiği gerçektir (Avcı, 1999, s. 123-142). Lisa Saugeres, Fransa'da tarım teknolojisinin nasıl ataerkil toplumun yeni şartlara uyması için bir geçiş yarattığını anlatmaktadır (Saugeres, 2002, s. 143-159). Kadın tarım işçileri, evdeki işleri ve sorumlulukları hiç değişmeden yeni teknolojinin gölgesinde kalifiye olmayan ve ikincil işçi olmuşlardır. İşleri azalması gerekirken çoğalmıştır çünkü traktörün dolduramadığı boşluklar kadınların işleri olmuştur. Erkekler bu yeni tarım makinelerinin işlerini kolaylaştıracağını vurgulamaktadırlar ama kadınlar toplumsal statü simgesi olarak gördükleri traktörün tarımsal katkısından yararlanamamışlardır. Tarım yöntemleri değişmektedir ama köyde kadınlar evdeki yemeğin mahsulünü veren bahçeye bakarlar, hayvanları güderler, tavuklara yem verirler ve tarlada çalışırlar: Hem de şarkılar söyleyerek! Deniz Kandioti bu durumu "ataerkil pazarlık" olarak tanımlamaktadır. Kadınlar ne kadar yumuşak başlı, sessiz, uyumlu ve arka planda olurlarsa o kadar saygı, sevgi, hürmet görürler (Kandioti, 1988, s. 274-290) ve toplumdaki yerleri sağlamışlar. Kadının adının olmaması, bu devrin yazarlarında daha da ileri bir noktaya ulaşmaktadır. Bu yazarların da yaratılan eril toplumun bir üyesi oldukları unutulmamalıdır. Var olan akademik çalışmalar, meseleyi, sınıf ayrımı ve yerel farklılıklar özelinde yakın tarihle sınırlayarak ekonomik ilişkilerin ve eşitsizliklerin taban tabana ilerlediği köy kültürüne dayanan bir gerçek olarak tanımlamışlardır. Halbuki bu gerçek, sadece köylerin gerçeği değildir. Köyde adı olmayan kadın, şehirde de adıyla anılmamaktadır. Asıl tartışılması gereken nokta, yaratılan bu "kimliksizliğin" gelecek nesillere nasıl yansıdığı ve kadının tarihte geri planda bırakıldığıdır.

Türkiye'de tarımda çalışan kadın nüfusu, belki de beklentilerin tam aksine günden güne artış göstermektedir. 2020'li yıllarda bile tarım sektörü Türkiye'deki en büyük iş alanıdır. Bu bağlamda tarımsal faaliyet ve kırsal kalkınmada köy kadın tarım işçisinin katkısı önemli ve büyüktür. Tarım işletmelerinde çalışan kadınların oranı yüzde 46'dır (Oğuz, 2015, s. 101-110) ve bu kadınların işlevleri, teknoloji dışında bırakılarak kısıtlanmıştır. Eğitim olanaklarından mahrum bırakılmaları ve zorunlu askerlik eğitiminden muaf olmaları, bu durumu pekiştirmektedir. Bu eşitsizliğin temelleri tartışabilir fakat buna köylüye tarımda verimlilik getireceği ve iş kolaylığı sağlayacağı düşünülerek köye giren traktörün ve buna benzer tarım teknolojisinin de etkisinin olduğu muhakkaktır.

Ynestra King, ekolojiiyi feminist bir mesele olarak tanımlamaktadır çünkü kadınlar, doğayla uyum içinde yaşama konusunda daha ilgili ve bilinçlidirler. Kadınların tarımsal uğraşları her gün bu ilişkiyi pekiştirmekte ve derinleştirmektedir. King erkeklerin doğayı yönetmeye yönelik çabalarını, ataerkil bir girişim olarak görmektedir ve bunun bir sisteme dayalı egemenlik iddiasının bir parçası olduğunu söylemektedir (King, 1981, s. 12-16). Kadının var olan ekonomik göstergelerin dışında olması ve sistemde yapılan değişikliklerin kadınlara odaklanmaması da bu sistemin bir parçasıdır fakat kadına dönük politikaları koruma ve desteklemeye yönelik olsalar da bu ataerkil sistemi desteklerini iddia etmek de mümkün müdür? Tarımda makineleşme gibi böylesine ekonomik gelişme ve değişme tabanında kadınlar yine yabancılaşmış veya ayrıştırılarak "öteki" ve "yaban" olmaya mahkûm olmuşlar mıdır? Bazı pilot projeler ve programlar kadınları, istedikleri alanlarda eğitmek üzere hazırlanmıştır ama bunlar kısıtlıdır, yaygın değildir ve yerel başarıları olsa bile toplumsal etkileri belirgin bir düzeye erişmemiştir (Blumfield & Özkan, 2023, s. 389-390).

Tarım alanında kadın işçilerin, özellikle ailesinden uzak kalan köylü kadın işçilerin açlık, işsizlik ve fakirlikten köylü erkek işçilere göre daha çok etkilendikleri bir gerçektir. Ayrıca kredi alma,

kooperatif üyeliği, teknolojiye ulaşım konularında büyük engelleri vardır. Kadın çiftçiler ve kadın tarım işçileri, dünyanın sofralarına yapılan katkının yüzde 70'inde yer alsalar da aralarında ortalama yüzde 20'si toprak sahibidirler. Ayrıca geleneksel olarak köylü kadın işçiler ve çiftçiler, çocuklarının sorumluluklarını sağlıktan eğitime kadar taşımaktadırlar. Kadın çiftçilere ve kadın tarım işçilerine yönelik politika ve kurumsal değişimler onların üretim gücünü desteklemeli, tarım arazisi satın alma ve ödeme imkanları kredi kolaylığı ile sağlanmalı, gelirlerinin korunması kolaylaştırılmalı, kadın kooperatifleri geliştirilmeli ve korunmalı, eğitim ve sağlık hizmetlerinin kadın ve çocuklara yönelik olarak artırılması desteklemelidir (2022, s. 315). Kadın bir güçtür ve bu güçte daha da büyük bir potansiyel yatar (Gökdemir & Ergun, 2012, s. 67-81). Kadın çiftçilere ve kadın köylü işçilere verilecek destek eşitlik ve demokrasi için bir gerekliliktir. Ayrıca verilere göre, 2050 yılına kadar dünya nüfusunda 2.3 milyarlık bir artış beklenmekte ve bu artış ile tarımdaki verimliliğin de yüzde 60 oranında gelişeceği -bu küresel ısınma çağında- öngörülmektedir. Tarımda bu gelişimin sağlanabilmesi için kadın çiftçi ve işçilere, onların öncülüğüne ihtiyaç vardır. Kadının çağı gelmiştir. Bu çağda kadının adı vardır. Kadın hem tarihine hem geleceğine adıyla sahip çıkmalıdır.

SONUÇ

Bu yazımızın girişinde sorduğumuz soru, Türk edebiyatında traktöre nasıl bakıldığı ve bu bakış açısı içinde kadın tarım işçilerinin ve kadın çiftçilerin bu teknolojik gelişmeden nasıl etkilendiğine odaklanmıştır. Yazarlarımız traktörü ve köy erkeklerinin traktörle birlikte yaşanan gelişmelerden nasıl etkilendiklerini tartıştılar fakat yazılarında kadınların ya yeri ya da adları yoktu, hatta öyle ki *Medeniyetin Yedek Parçası* ve *Marşal Katırı* öykülerinde, tek bir kadın karakter adı bile yer almamaktadır. Yazılarındaki bu boşluk belli etti ki traktörün köydeki varlığı, zaten var olan kırsal ataerkil yapıyı ve eşitsizliği tartışmasız olarak pekiştirmektedir ve yazarlarımız bir ataerkil toplumun parçası olarak bu durumu sorgulamamışlardır.

Woolf'un başkaldırısı dikkate alındığında bu noktada asıl mesele, kadınların yalnız ekonomik yoksulluğunun ve politik özerkliklerinin kısıtlı olduğu değil ayrıca kadınların sosyal dışlanmaları ve kültürel yalnızlıklarıdır. Erkekler bu sistemi korumakla veya bu sisteme karşı çıkmamakla sistemi çekiştirip sistemden bazı ödümler almaktadırlar ama önünde sonunda bu kısa süreli ödümler geniş çapta onların da kısıtlanmalarına sebep olmaktadır. Köylü erkeklerin amaçlarına ulaştıkları anda artık başka çarelerinin kalmadığını ve başka yollara gidemeyeceklerini anladıkları noktada özerklik ve kuvvet gibi görünenin aslında bir kısıtlanma ve taşınması zor bir sorumluluk olduğu açıktır. Fatmagül Berktaş'ın tarihinin cinsiyetine bakıldığında ise kadınları bu yabancılaştırma ve tahakküm altına alma eylemlerinin, traktörün köye girmesiyle daha da yerleşmiş olduğu görülmektedir.

Bu metinlerdeki bütün kadınlar, toplumdaki ve ailedeki yerlerini traktörü destekleyerek korumaya çalışmışlardır. Hiçbiri traktör alımına itiraz etmediği gibi hepsi özellikle traktör alımını desteklemişlerdir. Şehirli ve modern Türk kadınının aynı zaman dilimindeki durumu tartışılabilir ama şehir kadınında bu durumdan farklı bir durum varsa şehirde yaşayan kadındaki bu değişim köye ulaşmamıştır. Ayrıca teknolojinin köye erişmesi, özellikle traktörün köye girmesi var olan düzenin değişmesini sağlayacak güçte değildir. Bu noktada Deniz Kandioti'nin ortaya attığı "ataerkil pazarlık" teoremi, her üç yazıda da kendisini göstermektedir. Burada aile ve geniş aile dışında egemenliğini sürdüren aşiret, ağalık veya diğer ataerkil yapılara, yazarlar girmediği için girmedik fakat yazarların, bu eşitsizliğin sabitleşmesi noktasında etkilerinin olması da o dönem için ve hâlâ çok önemlidir.

Ele aldığımız meseleye bakıldığında aradan yarım asırdan fazla zaman geçmesine rağmen plansız ve programsız ilerleyen teknoloji hamleleri, kadın tarım işçilerinin ve kadın çiftçilerin yabancılaşmasına ve ezilmelerine sebep olmaktadır. Traktör statü olarak bu yerini korurken günümüzde artan teknolojiler, özellikle bilgisayarlar ve "akıllı" makineler, kadınların eğitim

farklılıklarından ve ataerkil sistemin var olan egemenliğinden ötürü kadınların iş sahasının bir parçası değildirlir. Bu pencereden bakıldığında ele aldığımız üç metin de Ynestra King'in ekolojiyi feminist noktada tanımlamasını kanıtlar niteliktedir.

Duygu Asena'nın kitabı *Kadının Adı Yok* (1987) bir şehir kadınının nasıl kendi yarattığı şartlar altında kendi onuru ile yaşama kavgasını verdiğini anlatmaktadır. Bu hikâye yalnız şehir kadınları ve şehirde çalışan kadınlar için değildir. 1950-1960 Türkiye'sinde çalışmamıza konu olan yazarlarımız Türk kadın işçilerine ad vermemişlerdir. Verilerden görüldüğü üzere devir değişmiştir ama kadın tarım işçileri hâlâ bir çatışma ortasında yaşama kavgası vererek adlarını aramaktadırlar. Artık teknoloji üzerine yazdığımız yazılarımızda, ofis teknolojisinden tarım teknolojisine kadar kadının adını vermek gerekmektedir çünkü her zaman, her yerde kadının adı vardır.

SUMMARY

Our work examines early Republican Turkish literature, specifically the works of Talip Apaydın, Aziz Nesin, and Fahri Erdiç, to understand its treatment of the status of rural women during the early phase of the industrialization of agriculture. We are interested in whether the process of industrialiation and modernization provided liberation and equality to rural women in Turkey, and how Turkish writers explored these questions. During the period of the 1950s and early 1960s, Marshall Plan assistance from the United States influenced Turkey's political and economic trajectory. This shift drew the attention of Turkish writers and intellectuals, starting with Mahmut Makal and continuing with Samim Kocagöz, Talip Apaydın, Abbas Sayar, Fakir Baykurt, Yaşar Kemal, Orhan Kemal, Kemal Tahir, and others.

Even now, in many developing countries worldwide—encompassing a significant number of countries—the majority of locally produced food (60-80%) is provided by rural women workers (Organisation for Economic Co-Operation and Development [OECD]). Yet, the true value of women's work in agriculture is often not fully understood or calculated, as women frequently engage in unpaid and informal work within their households and are inadequately compensated or paid less than men for their work outside the home. Moreover, these agricultural jobs are often unsafe, seasonal, and limited due to their local nature. Simone de Beauvoir's statement "One is not born, but rather becomes, a woman" underscores how various responsibilities and behavioral expectations are imposed on all women regardless of the significance of their names or identities. In this context, rural woman are born to be become unequal, and they are expected to accept this status. State plans and development designs in Turkey between 1950 and 1960 encompassed the contributions of rural women to agriculture, but these approaches often overlooked constructive support policies for women and economic protection mechanisms. How did the introduction of the tractor impact rural gender relations? The Turkish state presented the tractor to the public as a vehicle to transition to modern agriculture, but how did this transition affect the situation of women agricultural workers within village life? In this context, our paper focuses on three important authors and their works that reflect this period, especially discussing the tractor: Talip Apaydın and "Sarı Traktör" (Yellow Tractor); Aziz Nesin and "Medeniyetin Yedek Parçası" (The Spare Part of Civilization); and Fahri Erdiç and "Marşal Katırı" (Marshall's Mule). In the thematic plane of the novel "Sarı Traktör," the tractor appears almost as a living entity. At the center of the novel are male villagers who support the modernization project. Even İzzet Ağa, a landowner and one of the main characters, who initially questions modernization and the tractor, eventually agrees to acquire a tractor towards the end of the novel, thus becoming a supporter of modernization. Notably, passive female characters, as mothers and sisters, fade into the background in the novel. We observe that these characters, whose existence and non-existence are intertwined, are oppressed by male heroes in tasks related to household chores and field work, and who disregard maternal advice. When

considering Aziz Nesin's "Medeniyetin Yedek Parçası," along with Apaydın's work, both authors emphasize that the tractor fuels privilege and inequality in the village. Moreover, the presence of the tractor reinforces the patriarchal structure of the family. The tractor belongs to men and symbolizes their power and authority. The point where Apaydın and Nesin intersect is the inequality towards women. They provide no comment or criticism on this issue and are united in their views on women: women are acknowledged only if they have functions; otherwise, the rural women have no names. In Fahri Erdinç's "Marşal Katırı," the symbols that converge in the three writings indicate the arrival of tractors as a "civilized and Western" machine, but one that also reinforces economic disparities. Nothing is said about women's roles in agricultural work, or their participation in industrialization. The tractor is not powerful enough to shake the traditional structures by "modernizing" villagers. Instead, the tractor strengthened feudal structures of patriarchy and masculinity in the village. Women are relegated to the background, destined to work as manual laborers and remain a part of the old era. Even with the introduction of tractors, women continue to work the fields by hand. These authors discuss how the tractor and developments experienced by village men influenced men, yet their writings either omit women entirely or do not give them a place or name. In fact, in the stories "Medeniyetin Yedek Parçası" and "Marşal Katırı" not a single female character's name is mentioned. It seems that all the women in these texts have tried to preserve their place in society and in the family by supporting the introduction of the tractor, but it seems that from the beginning it was never a vehicle for gender equality or modernization.

Makale Bilgileri		Article Information	
Etik Kurul Kararı:	Etik kurul kararına gerek yoktur.	Ethics Committee Approval:	An ethics committee approval is not required.
Katılımcı Rızası:	Çalışmada, yazarlar dışında herhangi bir katılımcı yoktur.	Informed Consent:	There are no participants in the study other than the authors.
Mali Destek:	Çalışma için herhangi bir kurum ve projeden mali destek alınmamıştır.	Financial Support:	The study received no financial support from any institution or project.
Çıkar Çatışması:	Çalışmada, kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.	Conflict of Interest:	There is no conflict of interest between individuals and institutions in the study.
Telif Hakları:	Çalışmada, herhangi bir görsel yer almamaktadır.	Copyrights:	The work does not contain any visuals.

KAYNAKÇA

- Apaydın, T. (2007). *Sarı traktör*. İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Asena, D. (1987). *Kadının adı yok*. İstanbul: Afa Yayınları.
- Ataöv, T. (1968). Marshall planı'nından NATO'nun kuruluşuna kadar "soğuk harp". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 23(3), s. 275-310. https://doi.org/10.1501/SBFder_0000001010
- Avcı, İ (1999). Toplumsal cinsiyet ve teknoloji. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 54(1), s. 123-142. https://doi.org/10.1501/SBFder_0000001939
- Berktaş, F. (2015). *Tarihin cinsiyeti*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Blumfield, R, Özkan, B. (2023). Ten years of empowering Turkish women farmers. *HortTechnology*, 3(4), s. 389-390. <https://doi.org/10.21273/HORTTECH05225-23>
- Butler, J. (2014). *Bela bedenler*. İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Butler, J. (2019). *Cinsiyet belası*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Erdinç, F. (1969). *Diriler mezarlığı*. İstanbul: Hür Yayıncılık.
- Erhan, Ç. (1996). Ortaya çıkışı ve uygulanışıyla Marshall planı. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 51(1), s. 275-287. https://doi.org/10.1501/SBFder_0000001907
- Erhan, Ç. (2006). *Türk dış politikası cilt I: 1919-1980*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Erol, K. (2006). Talip Apaydın'ın roman ve öykülerinde kadın ve sorunları. *İlmi Araştırmalar Dergisi*, 12, s. 87-120. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/fsmiadeti/issue/6498/86099>
- Genç, H. N. (2012). İki öykü, iki değişim ögesi: Traktör ve yel değirmeni. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(16), s. 123-139. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/32323>
- Gökdemir, L., Ergun, S. (2012). Kırsal kalkınmada kadının rolü. *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), s. 67-81. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/inijoss/issue/8624/415759>
- Günaydın, J., Uğuzman, T. (2022). Hikâye kahramanlarının gözünden sosyolojik bir simge: Marşal katırı hikâyesinde traktör. *folklor/edebiyat Dergisi*, 28(109), s. 83-96. <https://doi.org/10.22559/folklor.1893>
- Güler, Y. (2009). *Marshall planı ve Türkiye'de Marshall planı'nın uygulanışı* (Doktora tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=n9zMe8HBa21--96fF14YHw&no=OU5HS149odnmtbA3OurXeQ>
- Güven, S. (2008). *1950'li yıllarda Türk ekonomisi üzerinde Amerikan kalkınma reçeteleri*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Işıldak, S. (2020). *Marshall planı ve Türkiye'de tarım (1948-1960)* (Yayınlanmamış doktora tezi). Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Niğde.
- Kandioti, D. (1988). Bargaining with patriarchy. *Gender and Society*, 2, s. 274-290. <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/089124388002003004>
- Karabulut, M., Yücekaya, Ö. (2020). Talip Apaydın'ın 'sarı traktör' romanında yapı ve izlek. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25, s. 24-33. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/diclesosbed/issue/61631/920350>
- King, Y. (1981). Feminism and the revolt of nature. *Heresies*, 13, s. 12-16.
- Koç, C. (2020). Fatma aliye hanım'ın kadın karakterleri ve aşka yaklaşım. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 82, s. 245-262. <http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.42206>
- Mendi, A. (2002). *İkinci dünya savaşı'nın Türk dış politikasına etkileri, Truman doktrini, Marshall planı ve Türkiye* (Yayınlanmamış doktora tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Narlı, M. (2002). Araba sevdalıları. *Türkbilig*, 19(4), s. 19-28. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/turkbilig/issue/52779/696890>

- Nesin, A. (1961). *Medeniyetin yedek parçası*. İstanbul: Karikatür Yayınevi.
- Nurdan, G. T. (2020). Gelenek ve modernizm bağlamında 'sarı traktör' romanındaki 'traktör' simgesi. *ÇAKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(1), s. 309-320. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/jiss/issue/54441/671743>
- OECD. (t.y.). Fact sheet: Food security and gender. <https://www.oecd.org/dac/gender-development/46460857.pdf> Erişim tarihi: 23.10.2023.
- Oğuz, C. (2015). Importance of rural women as a part of population in Turkey. *European Countryside*, 2, s. 101-110. <https://doi.org/10.1515/euco-2015-0007>
- Opie, R. (1953). Amerikan yardımı ve kalkınma meselesi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 8(1), s. 85-11. https://doi.org/10.1501/SBFder_0000000060
- Saugeres, L. (2002). Of tractors and men: Masculinity, technology and power in a French farming community. *Sociologia Ruralis*, 42(2), s. 143-159. <https://doi.org/10.1111/1467-9523.00207>
- Shiva, P. (2016). *Who really feeds the world?*. ABD: North Atlantic Books.
- Tören, T. (2007). *Yeniden yapılanan dünya ekonomisinde Marshall planı ve Türkiye uygulaması*. İstanbul: Sosyal Araştırmalar Vakfı Yayınları.
- Tunç, B., Demirtaş, N. (2022). Tarım sektöründe kırsal kadının rolü ve Türkiye için kırsal kadın özneli organizasyonların önemi. 18. *IBANESS Konferansı*, Ohrid.
- Uslu, N. (2000). 1947'den günümüze Türk-Amerikan ilişkilerinin genel portresi. *Avrasya Dosyası*, 6(2), s. 203-232. <https://www.21yyte.org/assets/uploads/files/203-232%20nasuh%20uslu.PDF>
- Üstün, K. (2022). *Çağdaş Türk romanında teknolojik gerçeklik*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Woolf, V. (2022). *Kendine ait bir oda*. İstanbul: İletişim.
- Yıldız, M. (2007). 1945-1960 dönemi hazırlanan yabancı raporların Türk sanayi politikalarına etkileri. *Turkish Studies*, 12, s. 303-318. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.12798>